

Морската градина на Бургас

Апостол Апостолов

Всеки град има свои паметни събития и емблематични места, които са обградени от емоционален ореол, запазен през годините и предаван от поколение на поколение – та до днес. Такова емблематично място за бургазлии е „Булевардът“, както местните хора са свикнали да наричат Морската градина.

Тя е създадена преди повече от век и може да се смята за рождба на Свободата. В Османската империя градът, макар и по времето на Танзимата да се налага като пристанищен и административен център (на кааза), не се е радвал на планирано градоустройство. При освобождаването в Бургас е имало само 2950 жители. След 1878 година става един от 6-те административни центрове на Източна Румелия и сравнително бързо се възможа икономически и културно. Берлинският договор има своето значение за началото на тази еволюция. Непосредствено след 1879 година Бургас е единственото пристанище на автономната област Източна Румелия и това изпраща търговски потоци към него, а след Съединението през 1885-а пристанището се включва в общия стопански живот на България. Още в началото младата общинска администрация, макар и без управленски опит и с ограничени средства, поема инициативата за

изграждане на зелени площи на територията на развиващия се град. Те се смятат за част от модерното европейско градоустройство.

На най-високата, източна крайбрежна част генералният план на града от 1891 г. предвижда изграждане на първата градска Приморска градина. Терените около нея са били изоставени лозя и пустеещи земи. На това място някога е била разположена турска табия, обградена с ровове и валове, които местното население използва за изхвърляне на боклук. За поддържане на тази малка, все още неуредена Приморска градина, общината сключва 7-годишен договор с предприемача Митко Ангелакوف, чието задължение е да посади дръвчета „колкото е нужно“, да постави необходимото число фенери за нощно осветление като „всички тия ще са на негови разноски“. За градинар е назначен Георги Линдорос, който трябва да се грижи за устройване и опазване на градината.

Започналото изграждане на ново пристанище през 1894 година налага отнемане на част от планираната територия за Приморска градина. Този акт на правителството не е приет благосклонно от бургазлии и от общинската управа. Новоизбраният през 1895 г. кмет Никола Александров настоява да бъде заведено дело срещу държавата за обезщетение заради щетите, които е понесла общината със загубата на част от градската градина.

Като начало на практическото изграждане на голяма и модерна морска градина в Бургас може да се приеме решението на Градския общински съвет от 1907 г. „... да се тури началото за устройването, предвидено по градския план, на градина при приморския булевард“.

По изграждането и устройването на бъдещия парк е привлечен Димитър Щерев. Като отчита както важната роля за живота в града на една такава градина, така и опасностите за нея и необходимостта тя да бъде опазена, кметът въвежда постоянно дежурство.

Възможването на града подтиква желанието на местната общинска управа да организира крайморско място за разхож-

ка и отгих, отговарящо на съвременните изисквания. По това време вече се налага модата на вечерната разходка, зараждат се и курортните традиции. Затова са предприети стъпки за разширение на Морската градина, което е свързано с промени в Генералния план на града с мотив, че „...за град Бургас, като

Общ изглед към Приморската градина от пристанище Бургас, 1913 г.
(Източник: фейсбук група „Старият Бургас“)

Първата градина в Бургас, 1903 г.
(Източник: фейсбук група „Старият Бургас“)

*Началото на Приморската градина, 1910 г.
(Източник: фейсбук група „Старият Бургас“)*

Крайморската градина в Бургас, 1910. (Източник: retrobulgaria.com)

пристанищен търговски град, на който в недалечно бъдеще, тая градина, която според своето местонахождение ще бъде единственото място за разходки и почивка, не само на гражданите, а и на външните посетители на построените наскоро толкова модерни топли и студени морски бани...".

Окончателният проект за градска Приморска градина е разработен от Пюлеменов, бивш уредник на парка „Скобелев“ в град Плевен.

Към растителността на бъдещия парк се подхожда сериозно и амбициозно. Предвидено е да се внесат „...декора-

тивни и широколистни дръвчета, разни видове рози и пр. за новоустройващата общинска приморска градина“. Те се доставят от реномираната унгарска фирма „Вилхелм Мюхел“, собственост на Франц Немец.

През 1909 г. кметът на общината Атанас Славов поставя въпроса за ново разширение на Приморската градина, като подчертава „...градините са с едно голямо възпитателно значение за жителите на града, голяма е душевната наслада и душевното успокояване на цял ден бляскали се в делничния труд, а още по-големи са за ония, токущо надигнали се от

болничното легло". Според него съвременната Морска градина има изключително важно значение и за хигиенизирането на града, който по думите му е „интернационален“. Благодарение на упоритостта и настоячивостта на кмета, за разширяване на Приморската градина се предоставят допълнителни 88 дка.

Завинаги Морската градина се свързва с името на Георги Духтев, завършил институт по паркоустройство и цветарство в Австрия. Любознателният младеж е любимец на цар Фердинанд, който му осигурява тригодишно изучаване на немски език и лична стипендия за следване в Австрия, с намерение след завършване да го натовари с отговорност за царската градина и цветарниците в Евксиноград. Пренебрегнал перспективата за такава бляскава гворцова кариера, той пристига в Бургас през есента на 1909г. с молба към общината да му разреши да реализира разработения от Гюлеменов проект за Приморска градина. Молбата е удовлетворена и той поема грижата за практическото реализиране на проекта в началото на 1910 година.

А задачата му не е била никак проста.

Пред погледа на младия паркостроител е била запуснатата „турска табия“ в източната част на града, която е трябвало да се превърне в нова Приморска градина. Така, мечтата на младия Георги Духтев да създаде красив и богат на видове парк на морския бряг, се превръща в реалност.

За кратко време теренът е почистен от боклуците и облагороден с обосо-

Крайбрежната алея на Бургас (Булеварда), част от Приморската градина от пристанището към Морското казино, 1910 г. (Източник: фейсбук група „Старият Бургас“)

Павилионът за музика в Приморската градина, 1910 г.

Къщата на Г. Духтев в Приморската градина, 1930 г. (Източник: bg.wikipedia.org)

бени алеи, оградени с широколистни и вечнозелени дървета, цветни фигури и цъфтящи храсти. Влагайки цялата си енергия и знания, той превърнал голото ветровито пространство между града и морето в един красив парк.

Духтев прави всичко възможно Морската градина да бъде наситена с богатство от различни растителни видове на едно място, при това – с най-редките образци. Приятелството му с управителя на бургаската митница Матей Попов осигурява внасянето на разнообразен посадъчен материал, включващ над 7000 вида от Унгария, Ца-

риград, Италия, Франция, дървета от Сирия и Ливан.

И градината сравнително бързо „оживява“ пред погледа на градинаря мечтател. Цветните алеи изпълват въздуха с приятен аромат. Тогавашните бургазлии дори наричали мястото „Парфюмерийна градина“.

Цялостното оформяне на градината налагало изграждането на допълнителни съоръжения. По примера на други страни, където в парковете пространства са изградени фонтани, чешми и постройки за увеселения, бургаската общинска управа, заедно с оформянето на алейното пространство и внасянето на разнообразие в растителността, разглеждала въпроса за напрана на подобни съоръжения и тук. За да се превърне в истинско място за отгих градината е снабдена с 30 броя пейки, предложени от дружество „Струз“ в Бургас.

Реализирането на проекта за Приморската градина се забавя с избухването на Балканската (1912), Междусъюзническата (1913) и Първата световна войни (1915 – 1918). През този период завършената част от градината е била оградена

Част от Морската градина с банановата палма. (Източник: фейсбук група „Старият Бургас“)

на с бодлива тел, с цел нейното запазване. Този период дава негативно отражение върху дървесната растителност, от която оцеляват само 450 вида, поради липса на грижи и лоши почвени условия. Неугледният вид на градината през това време едва не довежда до нейното ликвидиране. Направено е предложение тя да бъде преотстъпена като терен за застрояване.

В продължение на 10 години – до 1934 година, грижовен стопанин на това уникално творение на парковото изкуство е неговият създател. За осигуряване на собствен посадъчен материал на територията на Приморската градина е изграден цветарник, по проект на германската фирма „Хьобче и Сие“ от Дрезден, който става експерименталната база на младия Духтев, където извършва различни кръстоски, които му носят нов успех.

Официалното откриване на Приморската градина „Цар Борис“ е през 1924 година. След 10 години обаче тя „осиротява“. Спечелил конкурса на Софийския градски съвет от 06.07.1934 година, Г. Духтев е назначен за началник на „Градини и паркове“ в столицата и напуска Бургас. Обогащането на градината обаче продължава и след него. Освен озе-

*Първият фонтан в Приморската градина.
(Източник: bg.wikipedia.org)*

*Фонтанът в Морската градина след обновяване през 2017 г.
(Източник: фейсбук група „Старият Бургас“)*

леняването се внасят и някои елементи на парковото устройство.

Съгласно разработения проект, цялата площ на градината е била разделена на 52 парцела, което е улеснявало разпределението на цветните фигури, храстовата и дървесна растителност. Основният дървесен вид, с който е извършено залесяването в градината е акацията (*Acacia*), известна и като салкъм. Тя е запазена и до днес в двете

Цветното колело в морската градина. (Сн. Н. Груев)

централни алеи от пристанището до Морското казино и алеята след него. В централната паркова част са намерили място ливанският кедр (*Cedrus libani*), копривката (*Celtis australis*), софората (*Sophora japonica*) и липата (*Tilia*). В тази

част са и няколко екземпляра от либоцедрус (*Libocedrus decurrens*), както и традиционно подгържаното и до днес цветно колело с банановата палма. След няколкогодишно отсъствие от цветното колело, при извършената през 2017

реконструкция на Морската градина по настояване на Националния институт за недвижимо културно наследство палмата отново е заела своето централно място в цветната фигура.

В най-посещаваната част на градината – шадравана и парцелите около него, са засадени липа, обикновен тис (*Taxus baccata*) – до входна градината, ясен (*Fraxinus*) – до къщата на Духтев, явор (*Acer*), бук (*Fagus*), чинар (*Platanus*) и конски кестен (*Aesculus hippocastanum*). Отмук до паметника на Пушкин алеята от двете страни е засадена с кипариси (*Cupressus*), като

Цветното колело с банановата палма, след възстановяването ѝ през 2017 г.

част от най-старите дървета поетапно се подменят.

Таксация на декоративна, дървесна и храстова растителност в Морската градина е извършена през 1987 от Комплексен научно-изследователски и проектантски институт по териториално устройство, градоустройство и архитектура, който установява състоянието на дървесната и храстова растителност и нейното обединяване с 30 – 40%. През годините голяма част от растителността

е подновена и обогатена с нови видове. Видовият състав в градината днес наброява няколкостотин различни дървесни и храстови видове, между които летен дъб, индийски люляк (*Lagerstroemia indica*), принцесово дърво (*Paulownia tomentosa*), габър (*Carpinus*). Интересен вид е маклурата (*Maclura*), която дава зелени набръчкани плодове с големина на топка за тенис.

Поддържането и обновяването на Морската градина се извършва на етапи с подмяна на дървесната растителност и нейното обогатяване.

През лятото на 2017 г. е завършена цялостна реконструкцията на Морската градина при запазване формите и алеите, обновено е озеленяването, шагриванът и неговото цветно осветление, включително и парковата мебел (пейките), настилките по алеите, изградено е модерно енергоспестяващо осветление и видеонаблюдение, с което ще се повиши сигурността на посетителите.

Пространството до Морското казино и алеята към пристанището. (Източник: oldburgas.com)

Обогатена е дървесната растителност с нов посадъчен материал от амброво дърво (*Liquidambar*), ясен, чинар, гинко билоба (*Ginkgo biloba*), декоративна ябълка, червен дъб (*Quercus rubra*), летен дъб (*Quercus robur*), липа, ясен, каталпа (*Catalpa bignonioides*), принцесово дърво, явор, габър, копривка, бук, бластен кипарис, глог, леска, черен и бял бърз, рогоген-грон. От създаването си до днес в градината се запазват цветните алеи от казиното до пристанището, цветното колело с банановата палма, крайбрежната алея. Свлачищната част от крайбрежната част на градината е залесена с хартиено дърво (*Broussonetia papyfera*) и китайски мехурник (*Koelreuteria paniculata*).

Политиката и стратегията на общината е да се внася дълготрайна дървесна растителност в старата част на морската градина. До преди няколко години голяма част от дървесната растителност в Морската градина бе обхваната

от бръшлян (*Hedera helix*), под който е установено голямо нараняване на стволите, липса на кора. Това е наложило подмяна на дървесната растителност с нов посадъчен материал до съществуващите дървета с цел да бъде запазен характерът на дървесната растителност.

За да се съхранят и поддържат елементите на морската градина, в обхвата на проекта и с цел максимално съхраняване и използване на природните ресурси е изградена цялостна икономична и природосъобразна система за поливане на градината, отговаряща на съвременните изисквания и технологии. Изградена е и система за събиране на повърхностните дъждовни води в два подземни резервоара и използването им за поливане на зелените тревни площи.

Морската градина, създадена през 1910 г., е обявена за паметник на градинското парково изкуство, а през март 2010 година, българското правителство прехвърли собствеността на Морската

градина с площ 8,5 хектара безвъзмездно на община Бургас.

Ако попитате бургазлии кое е най-романтичното място в града, отговорът винаги ще бъде – Морската градина. Тя не е просто парк край морето, тя е сърцето на града, муза и вдъхновение на поколения артисти, поети, музиканти, сцена на хиляди любовни истории.

Грижата за опазване на това неповторимо богатство винаги е била на общинската управа. И ако днес се върнем назад във времето, най-важният човек в градината винаги е бил Червенко. Така бургазлии са наричали пазача Стоян Георгиев Популов. Облечен в синя общинска униформа, той респектирал посетителите на градината. Нищо не убягвало от неговото зорко око. Основното му задължение е било опазването на реда в градината, на цветята и растителността, нормалната работа на фонтана и цветните прожектори. Той е всявал респект не само сред децата, които гързват да навлязат в тревните площи или да отправят

Обновената алея от пристанището до Морското казино през Морската градина, 2017 г. (Източник: oldburgas.com)

Георги Духтев е роден на 7.08.1885 г. във Варна в семейството на Михаил Духтев и Балаши Георгиева. След завършване на гимназия с отличие, цар Фердинанд му осигурява тригодишно изучаване на немски език. Като личен стипендиант на монарха Г. Духтев заминава за Айсзруб, Австрия в Института по паркостроителство и цветарство. През 1909 г. завършва с отличие и се завръща в България. Въпреки, че е подготвян от монарха да управлява парка в Евксиноград, той се отказва от дворцова кариера и през 1910 г. предлага на община Бургас да изгради нова приморска градина. Мечтата му да създаде нещо свое, ново в паркоустройването е сбъдната. През

1937 г. е награден от цар Борис III с кавалерския кръст „Народен орден за граждански заслуги – с корона“ и от сръбския крал Александър II с орден „Александър II“. Умира на 9.11.1955 г. от инфаркт в София.

тонката в цветните алеи. Свирката му е стряскала всакакви нарушители. И за тях не е имало прошка....

Една от атракциите е била минаващата наблиз до Морската градина теснолинейка, с малкото парно локомотивче „Анхило експрес“ (наричано от бургазлии „чайника“), свързваща Бургас с Поморие.

От построяването си до днес Морската градина е най-привлекателното и посещавано място за бургазлии и гостите на града. Те често я наричат просто „Булеварда“. През деня, поседнали на пейките, под сянката на старите дървета, хората от различни възрасти намират прохлада в горещините. Откъснати от напрежнатото ежедневие и търсейки отмора, те наблюдават малките палавници, кипящи от енергия, които с весели крясъци обикалят около пейките и красивите цветни фигури.

През летните вечери градината се превръща в храм на влюбените, които, заслушани в прибой на вълните, шепнат своите признания.

В своята 110 годишна история Морската градина е съхранила много щастливи мигове от живота на няколко поколения бургазлии. Както и много разочарования от спонтанно пламнали и бързо угаснали флиртове. Най-романтичното място в градината е площадът с перилата до Морското казино, което е чуло признанията на хиляди млади влюбени двойки, облежнати на перилата със замечтани погледи в тихото море. Както и спомените на възрастните, които по стар навик завършват тук своята разходка. Морската градина е бургаският храм на любовта. Може би точно тази нейна магия, пленява и я превръща в днес в най-желаното и най-привлекателно място в Бургас. ■